

HET AL DAN NIET VERWERKEN VAN OBLIGO'S IN DE VERSLAGLEGGING

door A. B. Frielink

1. Inleiding

Aan het door de Commissie van Advies inzake Beroepsaangelegenheden (C.A.B.) van het Nederlands Instituut van Accountants onder bovenstaande titel gepubliceerde rapport heeft de heer D. G. van Til in het nummer van maart 1957 van dit tijdschrift een beschouwing gewijd.

Hoewel naar mijn mening de conclusies van Van Til, in tegenstelling tot sommige van die van de C.A.B., aanvaardbaar zijn, kan ook diens beschouwing mij niet ten volle bevredigen. Het komt mij namelijk voor, dat Van Til, evenals het C.A.B.-rapport, onvoldoende heeft geanalyseerd wat de aard van de in de probleemstelling (M.A.B. blz. 108) bedoelde obligo's is en welke de oorzaken zijn die er toe leiden dat deze veelal niet in jaarrekeningen en andere verslagen omtrent omvang en samenstelling van vermogen worden vermeld.

Ik meen dat het een ontkenning zou zijn van de rationaliteit waarmee het bedrijfsleven in de overgrote meerderheid der gevallen handelt, indien men deze usance slechts zou toeschrijven aan een toevalligheid in de boekhoudtechniek of aan sleur. Voor het bepalen van de ratio der usance is een verdere analyse onmisbaar.

2. Het begrip obligo

Noch de C.A.B., noch Van Til, doen een poging het begrip te definiëren of te omlijnen. De C.A.B. geeft in de probleemstelling een opsomming van een aantal obligo's die eindigt met „en dergelijke”.

Zij bespreekt dan zeer in het algemeen de functies van het jaarverslag en geeft tenslotte haar conclusies ten aanzien van elk van de expliciet vermelde soorten obligo's, doch niet van de onder „en dergelijke” begrepene.

Van Til vat — na een prealabele bespreking van de bedoelde soorten obligo's en van de aan de jaarrekening te stellen eisen van juistheid en duidelijkheid — de door de C.A.B. opgesomde voorbeelden in vier groepen (M.A.B. blz. 110) samen.

Bepalen wij ons eerst tot het begrip „obligo” in het algemeen. Ik vertrouw op geen tegenstand te stuiten indien ik dit woord vertaal met „verplichtingen”. Het is duidelijk dat voor de analyse deze vertaling geen goed houvast biedt. Immers „verplichtingen” omvat:

- a. verschillende soorten van verplichtingen (juridische, economische, morele);
- b. groepen van verplichtingen waaromtrent geen enkele, en groepen waaromtrent wel twijfel kan bestaan ten aanzien van de wenselijkheid of noodzakelijkheid van opneming in de verslaglegging.

De C.A.B. heeft zich beperkt tot de *juridische* verplichtingen waaromtrent twijfel ten aanzien van opneming in de verslaglegging kan bestaan.

De volgende taak is derhalve vast te stellen of deze twijfel uit een of enkele oorzaken kan worden verklaard. Het komt mij voor, dat dit inderdaad mogelijk is. Het gemeenschappelijke kenmerk van alle door de C.A.B. opgesomde verplichtingen (obligo's) zie ik namelijk in de omstandigheid:

1. dat zij op de balansdatum niet opeisbaar zijn;
2. dat er op de balansdatum een gelijkwaardig, althans gelijkwaardig geacht recht tegenoverstaat (dat dus nog niet gerealiseerd, nog niet verwerkt is).

Onder de obligo's die in het rapport van de C.A.B. bedoeld zijn, zou ik dus willen verstaan:

De juridische, nog niet opeisbare verplichtingen, waartegenover gelijkwaardig te achten rechten staan.

Men kan zich afvragen waarom hier slechts van juridische verplichtingen sprake is. Ik meen ook dat een doeltreffende behandeling van het vraagstuk zowel juridische als economische en morele verplichtingen moet omvatten. Indien men in het oog houdt dat ook beide laatstgenoemde moeten voldoen aan de eis dat er een gelijkwaardig recht tegenoverstaat, levert dit ook geen moeilijkheden op.

3. Functie van de jaarrekening

In het C.A.B.-rapport wordt de functie van de jaarrekening omschreven als „het geven van een beeld van omvang en samenstelling zowel van het vermogen als van het resultaat”. Op grond hiervan wordt het vermelden van alle behandelde obligo's nuttig of noodzakelijk geacht.

Van Til sluit zich hierbij aan, doch merkt op dat de jaarrekening niet slechts een juist, doch ook een duidelijk beeld moet verschaffen.

Naar mij voorkomt is de omschrijving van de functie der jaarrekening, zoals door de C.A.B. gegeven, onvoldoende om tot een verantwoord oordeel omtrent het al dan niet vermelden van obligo's te komen. Het is immers niet meer dan een algemeenheid te stellen dat de jaarrekening een beeld van omvang en samenstelling van vermogen en resultaat moet geven. Het gaat er juist om of men door samentelling, saldering of splitsing van posten tot een duidelijker (wil men juister) „beeld” kan komen en of men aan een meer gedetailleerd dan wel een meer gecompriëerd „beeld” behoefte heeft.

Bij de interpretatie die de C.A.B. stilzwijgend in haar omschrijving van de functie van de jaarrekening geeft, is er — ook afgezien van de obligo's — welhaast geen jaarrekening die haar functie vervult. Slechts bij uitzondering toch treft men een balans aan waaruit de „werkelijke” omvang van het eigen vermogen valt af te leiden. Even zelden treft men (gepubliceerde) jaarrekeningen aan waaruit de samenstelling van het resultaat (omzet, inkomsten, waarderingresultaten) blijkt; kan men nu zeggen dat deze jaarrekeningen hun functie niet vervullen, dat zij geen „beeld” geven?

Voor een goede analyse zal men zich meer gedetailleerd moeten afvragen welke doeleinden de jaarrekening, zoals die gewoonlijk wordt gepubliceerd, dient. Deze doeleinden kunnen in de volgende punten worden samengevat:

- a. het verschaffen van inzicht in de aard der kapitaalscomponenten, teneinde de beschouwer van de balans een indruk te geven omtrent de bedrijfsuitoefening die met de gegeven outillage in de toekomst mogelijk zal zijn;
- b. het verschaffen van inzicht in de verhouding tussen de verschillende kapitaalscomponenten enerzijds en de verschillende vermogensbestanddelen anderzijds, teneinde een, zij het globaal, oordeel omtrent de liqui-

diteit mogelijk te maken. De nadruk valt hierbij op het vreemde vermogen;

- c. het verschaffen van inzicht in het bereikte resultaat, mede in verhouding tot het oorspronkelijk geïnvesteerde en het vreemde vermogen en in de wijze waarop dit resultaat is of zal worden aangewend.

Het is duidelijk dat de onder a en b vermelde doeleinden prospectief gericht zijn; zij beogen minder een verslag over het verleden dan een indicatie omtrent toekomstige mogelijkheden. Dat ook de gepubliceerde jaarrekening geleidelijk meer prospectief gericht zal worden ligt in de lijn der ontwikkeling.

Het is evenzeer duidelijk dat de jaarrekening meer en uitgebreidere doeleinden kan dienen. Met name kan zij inzicht verschaffen in de grootte van het eigen vermogen. De vraag of het al dan niet wenselijk is dat met behulp van een der bekende technieken inzicht in de grootte van het eigen vermogen wordt verschaft valt buiten het onderwerp. Deze vraag zou in veel ruimer verband moeten worden behandeld (stille reserves!).

4. Vermelding van obligo's in de gepubliceerde jaarrekening

In het algemeen geldt dat relatief onbelangrijke obligo's geen afzonderlijke vermelding behoeven: dat wil zeggen dat de verplichting wordt gesaldeerd tegen het gelijkwaardig geachte recht. Tussen relatief onbelangrijke en relatief belangrijke obligo's bestaat een overgangsgebied waarin de een wel, de ander niet tot de noodzaak van vermelding zal besluiten. De C.A.B. duidt dit aan door te onderscheiden tussen gewenste (nuttige) en noodzakelijke (geboden) vermelding. Dergelijke onderscheidingen gelden echter voor alle balansposten, die — indien minder belangrijk — kunnen worden samengetrokken met of gesaldeerd tegen andere posten. Ik acht het daarom niet juist ze in het bijzonder voor obligo's te memoreren; als tot de noodzaak van afzonderlijke vermelding wordt geconcludeerd, geldt deze uiteraard alleen indien van voldoende belang.

Het in punt 3 onder a vermelde doel heeft ten gevolge dat het noodzakelijk kan zijn verworven doch nog niet gerealiseerde rechten op activa die niet dienen ter normale vervanging, als zodanig te vermelden. Dat hiertegenover dan het obligo tevens moet worden vermeld, spreekt wel vanzelf. Hetzelfde geldt m.m. voor afstoting van activa die wel is overeengekomen, doch op balansdatum nog niet is geëffectueerd. Met deze opmerkingen wordt aangesloten op hetgeen Van Til heeft gesteld ten aanzien van de verbreking van de continuïteit.

Voor het hier in bespreking zijnde doel is vermelding van de waarde van het verworven recht (en van het daartegenover staande obligo) slechts noodzakelijk teneinde een indicatie te geven van het belang waar het om gaat; in sommige gevallen zal een kwantitatieve aanduiding van het belang (b.v. draagvermogen en snelheid van schepen) echter duidelijker zijn en daarom de voorkeur verdienen.

Uit hoofde van het in punt 3 onder b vermelde doel kan vermelding van binnen afzienbare tijd opeisbare verplichtingen noodzakelijk zijn. Deze noodzaak bestaat slechts indien bij normale voortzetting der bedrijfsuitoefening van reële invloed op de liquiditeitspositie sprake is. Dit kan zowel een gevolg zijn van een toch reeds zwakke liquide positie (zodat het obligo een relatief grote invloed heeft) als van een verbreking van de continuïteit (vergelijk Van Til M.A.B. blz. 111).

Het onder c van punt 3 vermelde doel eist vermelding van aangegane verplichtingen waarop reeds een resultaat is behaald (in het algemeen: een verlies is geleden). Deze eis is niet in discussie; in punt 6 wordt echter op de consequenties verder ingegaan.

5. Vermelding van obligo's in andere vermogensopstellingen

De beantwoording van de vraag of obligo's in andere vermogensopstellingen dan de gepubliceerde jaarrekening behoren te worden vermeld is volledig afhankelijk van het doel waarvoor de opstelling wordt gemaakt. Het is bepaald niet juist de gepubliceerde jaarrekening in dit opzicht zonder meer gelijk te stellen met andere vermogensopstellingen die veelal geheel andere — soms beperkter, soms ruimere — doeleinden dienen.

De jaarrekening ten behoeve van commissarissen en die ten behoeve van directie en bedrijfsleiding zijn in belangrijk grotere mate prospectief gericht dan de gepubliceerde jaarrekening. De in punt 3 onder a en b opgesomde eisen wegen dus zwaarder.

De vermogensopstelling samengesteld ten behoeve van de overname van een bedrijf heeft mede ten doel bepaling van de omvang van het eigen vermogen en van alle reeds aangegane, ook de nog niet opeisbare verplichtingen. Ook voor deze vermogensopstelling is dus in ruimere mate vermelding van obligo's noodzakelijk.

6. Gelijkwaardigheid van obligo en recht

Het is niet uitgesloten dat de gelijkwaardigheid van obligo en daartegenover staand recht in het bedrijfsleven gemakkelijker wordt aangenomen dan gerechtvaardigd is. De bezinning op deze vraag zie ik als het belangrijke punt van de discussie naar aanleiding van het C.A.B.-rapport.

Het is volkomen begrijpelijk dat een bedrijfsleiding die zo juist een transactie heeft afgesloten in het algemeen van de doelmatigheid dier transactie overtuigd is. Dat betekent dat deze bedrijfsleiding de verplichting die uit de transactie voortvloeit zeker niet hoger, eerder lager waardeert dan het recht dat uit de transactie is verkregen. Hier ligt een belangrijke taak voor de accountant om na te gaan of de gelijkwaardigheid nog mag worden aangenomen. De omstandigheden op het moment waarop de transactie werd aangegaan in vergelijking met de omstandigheden op het moment van publicatie spelen hierbij een grote rol.

Een voorbeeld moge dit verduidelijken: bestelling van nieuw wegebouw-materieel door een wegebouwmaatschappij zou zonder afkondiging van de „bestedingsbeperking” en de daaruit voortvloeiende vertraging van het wegebouwprogramma, naar mijn mening niet tot vermelding behoeven te leiden. De wijziging in de omstandigheden (i.c. bestedingsbeperking met haar gevolgen) zal het noodzakelijk maken van enigszins belangrijke bestellingen wel melding te maken. (Het tegendeel: „geen bestellingen lopende” is in die omstandigheden gewenst te vermelden).

In het bijzonder ten aanzien van voorinkopen en voorverkopen, van borgstellingen en garantstellingen zal men zich terdege dienen te realiseren of van gelijkwaardigheid mag worden gesproken.

7. Wijze van vermelding der obligo's en rechten

De C.A.B. heeft slechts volstaan met een opsomming in volgorde van

voorkeur van de mogelijkheden van vermelding der obligo's; zij stelt dat van geval tot geval de duidelijkste methode gekozen moet worden.

Van Til spreekt zijn voorkeur uit voor verwerking in de balans (dus bestellingen op machines onder machines etc.).

Het komt mij voor dat een antwoord op de vraag naar de wijze van vermelding gemakkelijk gevonden kan worden indien vaststaat uit welken hoofde de vermelding plaats vindt. Is het doel vermogensbepaling, dan moet het obligo worden opgenomen in de vermogenscategorie waarin het naar zijn aard thuishoort. Is het doel inzicht te verschaffen in de kapitaalscomponenten dan geldt een soortgelijke eis ten aanzien van het verworven recht, tenzij een kwantitatieve vermelding in het jaarverslag een duidelijker inzicht zou verschaffen. Is het doel te doen uitkomen dat men omtrent de gelijkwaardigheid van obligo en recht van oordeel kan verschillen, dan is hetzij opnemng bij de (reeds bestaande) vermogens- en kapitaalscomponenten, hetzij specifieke vermelding in het jaarverslag de aangewezen weg.

8. Conclusies

Vermelding van de hier bedoelde obligo's is slechts noodzakelijk indien met die vermelding een concreet doel wordt gediend, een doel dat moet stroken met de doeleinden van het stuk waarin of waarbij de vermelding plaatsvindt.

De opmerking uit het C.A.B.-rapport dat de functie van de jaarrekening zou zijn het „geven van een beeld van omvang en samenstelling zowel van het vermogen als van het resultaat" wordt te algemeen geacht om een analyse vruchtbaar te doen zijn. Het wordt noodzakelijk geacht de functie van de jaarrekening concreter te omschrijven, waarbij primair op de bestaande praktijk wordt aangesloten. Uit de concrete omschrijving vloeit rechtstreeks een belangrijk verschil in opvatting voort omtrent de noodzaak obligo's te vermelden.

De conclusie van Van Til dat vermelding noodzakelijk is indien de continuïteit wordt verbroken wordt onderschreven. Daarnaast worden echter andere punten gezien die vermelding van obligo's noodzakelijk maken.

9. Samenvatting

Onder obligo's waaromtrent de vraag kan rijzen of vermelding in de verslaglegging gewenst of noodzakelijk is zijn te verstaan die juridische, economische of morele, nog niet opeisbare verplichtingen, waartegenover gelijkwaardig te achten rechten staan.

Vermelding van deze obligo's in de gepubliceerde jaarrekening is noodzakelijk indien:

- a. zij betreffen verworven rechten op activa die niet in de normale voortzetting der bestaande bedrijfsuitoefening zijn verkregen; of
- b. zij de liquiditeitspositie van de onderneming reëel beïnvloeden; of
- c. de tegenover de obligo's staande rechten niet gelijkwaardig geacht kunnen worden aan de obligo's.

Vermelding van deze obligo's in andere vermogensopstellingen is bovendien noodzakelijk indien

- d. het doel van deze vermogensopstellingen is het verschaffen van inzicht in omvang en samenstelling van het vermogen.

De gewenste wijze van vermelding der obligo's en der daartegenover staande rechten hangt af van het te bereiken doel.